

O'ZBEKISTONDA AHOLI TURMUSH DARAJASINI
OSHIRISHGA QARATILGAN ISLOHOTLAR

Abdullayeva Lola Avazovna

Osiyo xalqaro universiteti magistiri

Annotatsiya: *Ushbu maqolada kishilar hayot faoliyati uchun zarur ne'matlar to'plami mehnat sharoiti, ta'lim, sog'liqni saqlash, oziq-ovqat va uy-joy sifati kabi xilma-xil ehtiyojlarni o'z ichiga oladi. Kishilar ehtiyojlarini qondirish darajasi jamiyat a'zolarining alohida olgan haqida so'z yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *Aholi turmush YaIM, aholi jon boshiga to'g'ri keluvchi milliy daromad daromadlar taqsimlanishi daromad "o'rtacha sinf" mehnat, uni tashkil etishning ijtimoiy shakllari moddiy va ma'naviy ehtiyojlarni.*

Aholi turmush darajasi tushunchasini ularning hayot kechirishi uchun zarur bo'lgan moddiy va ma'naviy ne'matlar bilan ta'minlanishi hamda kishilar ehtiyojining bu ne'matlar bilan qondirilishi darajasi sifatida aniqlash mumkin. Aholiturmush darajasining BMT tomonidan tavsiya etilgan ko'rsatkichlari tizimi o'z ichiga quyidagi guruhlarini oladi:

1. Tuq'ilish va o'lish darajasi hamda boshqa demografik ko'rsatkichlar.
2. Hayot kechirishning sanitar-gigiena jihatidan sharoitlari.
3. Oziq-ovqat tovarlarini iste'mol qilish.
4. Turar joy sharoitlari.
5. Ma'lumot va madaniyat.
6. Mehnat qilish va bandlik sharoitlari.
7. Aholining daromadlari va xarajatlari.
8. Hayot kechirish qiymati va iste'mol narxlari.
9. Transport vositalari.
10. Dam olishni tashkil etish.
11. Ijtimoiy ta'minot.
12. Inson erkinligi.

Bu asosiy ko'rsatkichlardan tashqari yana ba'zi bir axborotga oid ko'rsatkichlar ham ajratib ko'rsatiladi: Aholijon boshiga to'g'ri keluvchi YaIM, aholi jon boshiga to'g'ri keluvchi milliy daromad, aholi jon boshiga to'g'ri keluvchi iste'mol hajmi va boshqalar. Kishilar hayot faoliyati uchun zarur ne'matlar to'plami mehnat sharoiti, ta'lim, sog'liqni saqlash, oziq-ovqat va uy-joy sifati kabi xilma-xil ehtiyojlarni o'z ichiga oladi. Kishilar ehtiyojlarini qondirish darajasi jamiyat a'zolarining alohida olgan va oilaviy daromadlari darajasiga bog'liq.

Turmush darajasini mamlakat darajasida (butun Aholi uchun) va tabaqalashgan mikrodarajada (aholining alohida guruhi uchun) qarab chiqish mumkin. Birinchi

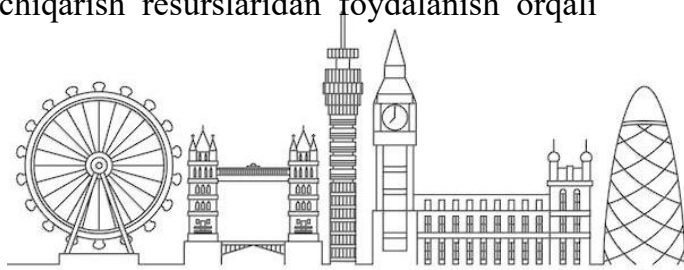

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

yondoshuv turli mamlakatlarda aholining turmush darajasini aholi jon boshiga to'g'ri keladigan yalpi ichki mahsulot ko'rsatkichi bo'yicha aniqlab, qiyosiy tahlil qilish imkonini beradi. Aholi guruhlari bo'yicha daromadlar taqsimlanishi dinamikasini taqqoslash iste'molchi byudjeti asosida amalga oshiriladi. Iste'molchi byudjetlarining bir qator turlari mavjud bo'ladi: o'rtacha oila byudjeti, hqori darajada ta'minlangan byudjet, minimal darajada moddiy ta'minlanganlar byudjeti, nafaqaxo'rlar va aholi boshqa ijtimoiy guruhlari byudjeti shular jumlasidandir. Farovonlikning eng quyi chegarasini oila daromadining shunday chegarasi bilan belgilash mumkinki, daromadning bundan past darajasida ishchi kuchini takror hosil qilishni ta'minlab bo'lmaydi. Bu daraja moddiy ta'minlanganlik minimumi yoki kun kechirish darajasi (qashshoqlikning boshlanishi) sifatida chiqadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida o'rtacha daromad "o'rtacha sinf" deb ataladigan tabaqalar daromadlari bo'yicha aniqlanadi. Bunday guruh iste'mol savati to'plamiga uy, avtomashina, dala hovli, zamonaviy uy jihozlari, sayr qilish va bolalarini o'qitish imkoniyati, qimmatli qog'ozlar va zebu ziynat buyumlari kiradi. Bozor iqtisodiyoti aholining yuqori ta'minlangan yoki "boy" qatlamining mavjud bo'lishini taqozo qilib, ularga aholining yuqori sifatli tovar va xizmatlar xarid qilishga layoqatli bo'lgan juda oz miqdori kiradi. AqSHda aholi bu qismining shaxsiy imkoniyati 8-10 mln. dollar baholanadi. Turmush darajasi kishilarning turmush tarzi bilan uzviy bog'liq. Turmush tarzi - bu kishilar (jamiyat, ijtimoiy qatlam, shaxs)ning milliy va jahon hamjamiyatidagi hayot faoliyati turi hamda usullarini aks ettiruvchi ijtimoiy- iqtisodiy kategoriya. Turmush tarzi inson hayot faoliyatining turli jihatlarini qamrab oladi, ya'ni: - mehnat, uni tashkil etishning ijtimoiy shakllari; - turmush va bo'sh vaqtdan foydalanish shakllari; - siyosiy va ijtimoiy hayotda ishtirok etish; - moddiy va ma'naviy ehtiyojlarni qondirish shakllari; - kishilarning kundalik hayotdagi xulq-atvori me'yorlari va qoidalari. Inson salohiyatini rivojlantrish indeksi. Amalga oshirilayotgan boshqa ijtimoiy tadbirlarni o'z ichiga olgan izchil siyosat natijasida O'zbekistonda inson salohiyatini rivojlantirish indeksining (ISRI) deyarli barcha ko'rsatkichlari barqaror o'sish yo'nalishiga ega.

O'zbekistonga doir hisob-kitoblar shundan dalolat beradiki, inson salohiyati indeksi miqdoriga ta'lim ko'rsatkichi (40,45 foiz) va umrning kutilayotgan davomiyligining (34,92foiz) ta'siri nisbatan ko'proq. BMTning 2011 yilga doir ma'lumotlariga ko'ra, respublikada ta'lim tizimi dunyo miqyosidagi o'rtacha ko'rsatkichdan yuqori bo'lib, 177 mamlakat orasida 80- o'rinni, umrning kutilayotgan davomiyligi bo'yicha esa 112-o'rinda turadi. Biroq O'zbekistonda aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot ko'rsatkichi unchalik yuqori emas (177 mamlakat orasida 130-o'rin) (1-ilova). Kelajakda aynan ushbu ko'rsatkichning o'sishi O'zbekistonda inson rivojlanishi darajasini oshirishda muhim imkoniyat sifatida xizmat qiladi. Barchaning munosib turmush darajasiga erishishi uchun aholiga zarur resurslardan foydalanish imkoniyatini berish maqsadida yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlash, shuningdek, aholining turli qatlamlarining ish bilan ta'minlanish, er, kreditlar va boshqa ishlab chiqarish resurslaridan foydalanish orqali

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

qayd etilgan o'sish sur'ati imkoniyatlaridan foydalanishini kafolatlash zarur. Oxirgi iqtisodiy va ijtimoiy ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, aholi jon boshiga YaIM ko'rsatkichining oshishiga qaramay mamlakatda 2003 yildan buyon kuzatilayotgan muayyan darajadagi iqtisodiy o'sish sur'atlari kam ta'minlanish darajasini joylarda, ayniqsa, qishloqlarda bir tekis kamaytirishga qaratilgan. SHu bois, aholining muayyan qismi shu davrda mazkur o'sish sur'atlari imkoniyatlaridan etarlicha foydalanmadi. Bundan tashqari, mehnat bozorida kichik biznesni jadal rivojlantirish, servis va xizmat ko'rsatish sohalarida hamda kasanachilikni rag'batlantirish chora-tadbirlari natijasida yangi ish o'rinlarini yaratish bilan bog'liq tub o'zgarishlar ro'y berdi.

Yangi ish o'rinlarini yaratish aholi farovonligini yuksaltirish strategiyasini amalga oshirishda muhim hayotiy ahamiyatga egadir. Ushbu keng qamrovli strategiya iqtisodiy o'sish xususiyatlarini o'zgartirish, Aholi bandligini, jumladan oziq-ovqat, mahsulotlarni qayta ishlash sanoati, engil sanoat tarmoqlarini jadal rivojlantirish, kichik korxonalarda mashinasozlik sanoati uchun ehtiyot va butlovchi qismlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish, xizmat ko'rsatish va kasanachilik sohasini rivojlantirish hisobidan kengaytirish, shuningdek, ayni paytda ijtimoiy hamda iqtisodiy infratuzilmaga, jumladan, qishloq joylarga davlat investitsiyalarini yo'naltirishni ko'paytirish hisobidan qayta taqsimlash siyosatini mustahkamlash (faqat maqsadli ijtimoiy transferlar shaklidagina emas) imkonini beradigan qator strategik choralarni nazarda tutadi.

Mamlakatimizda aholini samarali muhofaza qilishga yo'naltirilgan maqsadli chora-tadbirlar hamda yuqori iqtisodiy o'sish va bandlik sur'atlari aholi farovonligini oshirishni ta'minlamoqda. Aholi real daromadlarining oshishida asosiy omil bo'lib, makroiqtisodiy sharoitning qulayligi, iqtisodiy o'sishning tez sur'atlarda oshishi, inflyatsiyaning sezilarli darajada pasayganligi, iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlar va aholini aniq ijtimoiy himoya qilishning kuchayganligi qisoblanadi. Aholi daromadlari - bu alohida shaxs yoki oila (uy xo'jaligi) tomonidan turli manbalardan ma'lum davr mobaynida olinadigan va iste'mol, jamg'arma, turli yig'im va soliqlarga sarflanadigan pul va natural tushumlar majmuidir. Aholi daromadlari asosan pul daromadlari va natural shakldagi daromadlardan tashkil topadi. Bozor munosabatlari rivojlanib borgan sari aholi pul daromadlarining salmoqi sezilarli darajada oshib, uning tarkibiy tuzilishi ham takomillashib boradi.

Aholi daromadlari darajasiga baho berish uchun nominal va real daromad tushunchalaridan foydalaniladi. Aholi pul daromadlari - ish haqi, tadbirkorlik faoliyatidan olinadigan daromad, nafaqa, pensiya, stipendiya shaklidagi barcha pul tushumlarini, mulkdan foiz, dividend, renta shaklda olinadigan daromadlarni, qimmatli qog'ozlar, ko'chmas mulk, qishloq xo'jalik mahsulotlari, hunarmandchilik buyumlarini sotishdan va har xil xizmatlar ko'rsatishidan kelib tushadigan daromadlar. Natural daromad - mehnat haqi qisobiga olinadigan va uy xo'jaliklarining o'z iste'mollari uchun ishlab chiqargan mahsulotlari. Nominal daromad - aholi tomonidan ma'lum vaqt oralihida olingan daromadlarining pul ko'rinishidagi miqdori.

1. Jiao, G., Lu, L., Zhang, Y., Wang, S., & Chen, X. (2021). Spatiotemporal characteristics and influencing factors of tourism revenue in the Yangtze River Delta urban agglomeration region during 2001–2019. *Sustainability*, 13(9), 5124.
2. Wen, L. (2020). Analysis and empirical study on the influencing factors of the tourism economy in Hunan Province. *Economy and Management Review*, 36(4), 78–89.
3. Li, X., & Fang, Y. (2019). Regional disparities in tourism development: Evidence from China. *Tourism Economics*, 25(6), 889–908.
4. Raxmonqulova, N. O. (2025). HUDUDLAR IQTISODIYOTIDAGI MUHIM TARKIBIY O 'ZGARISHLAR VA ULARNI BAHOLASH USULLARI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA). *YANGI RENESSANSDA ILM-FAN TARAQQIYOTI*, 1(3), 525-527.
5. Toshov, M. H., & Bobojonova, M. D. (2025). RAQAMLI IQTISODIYOTNI SHAKLLANTIRISH. *Modern Science and Research*, 4(4), 622-628.
6. Алимова, Ш. А. (2025). РОЛЬ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ В СТИМУЛИРОВАНИИ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ: ОПЫТ УЗБЕКИСТАНА. *Modern Science and Research*, 4(5), 52-57.
7. Sodiqova, N. (2025). METHODOLOGY FOR DEVELOPING STUDENTS' TECHNICAL THINKING IN ECONOMICS LESSONS. *Journal of Multidisciplinary Sciences and Innovations*, 1(3), 674-678.
8. Supiyevna, B. M. (2025). FOREIGN EXPERIENCE OF BANK CREDIT IN FINANCIAL SUPPORT OF SMALL BUSINESSES. *NEW UZBEKISTAN, NEW JOURNAL OF RESEARCH*, 2(9), 715-721.
9. Mahmudovna, Q. G. (2025). Indicators for assessing the competitiveness of educational institutions. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 5(6), 1956-1959.
10. Qayumovna, J. Z., Ne'matovna, R. N., & Azizovna, P. A. FAVORABLE INVESTMENT CLIMATE FORMATION ISSUES FOR ATTRACTING ACTIVE INVESTMENTS. *GWALIOR MANAGEMENT ACADEMY*, 29.
11. Bahodirovich, K. B., & Mahmudovna, Q. G. (2025). RISK REGULATION IN BANKING SYSTEM. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, 1(5), 231-237.
12. Shadiyev, A. X. (2025). IMPROVING THE ORGANIZATIONAL MECHANISM FOR REGIONAL SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT. *SHOKH LIBRARY*.
13. Ikromov, E. (2025). FISCAL POLICY: TOOLS AND CHALLENGES FOR ECONOMIC STABILIZATION. *Journal of Applied Science and Social Science*, 1(4), 287-290.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

14. Azimov, B. (2025). INNOVATIVE INFRASTRUCTURE EFFICIENCY ASSESSMENT INDICATORS AND THEIR DEVELOPMENT STAGES. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(4), 827-832.
15. Bustanovna, J. Z. (2025). METHODOLOGY FOR ASSESSING THE EFFECTIVENESS OF AN ORGANIZATION'S MARKETING STRATEGY. *SHOKH LIBRARY*.
16. Naimova, N. (2025). THE CONCEPT OF A MANAGER, THE ESSENCE OF PERSONAL AND PROFESSIONAL CHARACTERISTICS, AND THEIR CLASSIFICATION. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(4), 950-954.
17. Bobojonova, M. (2025). MARKETING IN THE GREEN ECONOMY: STRATEGIES, TRENDS, AND IMPACTS. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(4), 1401-1404.
18. Ibragimov, A. (2025). IMPROVING INVESTMENT AND INNOVATION STRATEGIES IN THE LEATHER AND FUR INDUSTRY. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(4), 938-941.
19. Djurayeva, M. (2025). ADVANCING COMMERCIAL BANKING THROUGH INNOVATIVE APPROACHES. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(4), 1125-1128.
20. Umarova, H. (2025). PROCESSES TO IMPROVE LIVING CONDITIONS AND ENSURE EMPLOYMENT OF THE POPULATION IN RURAL AREAS IN UZBEKISTAN. *Journal of Applied Science and Social Science*, 1(3), 213-217.

